

Herinneringen aan Tan Keukelaar, 1915-2013

Dick Hoeksema

met medewerking van Hans Keukelaar, Freddy en Teunie van Nieulande, George en Els Simons en Sylvia Hoeksema;
foto's: Freddy van Nieulande

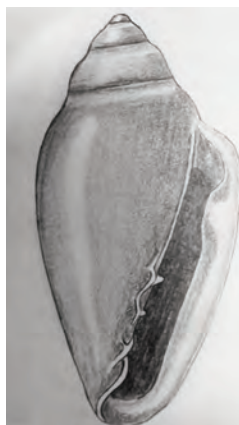
Men zegt wel eens dat het verzamelen van schelpen mensen verbindt. Als we ons dan voorstellen dat er hier en daar knooppunten in deze verbindingen kunnen ontstaan, heeft Tan Keukelaar-van den Berge de afgelopen vijftig jaar zonder twijfel gefungeerd als een Zeeuws knooppunt.

Ik herinner me dat ik begin tachtiger jaren vanwege mijn belangstelling voor 'gruiswerk' door Freddy van Nieulande werd verwezen naar een mevrouw Keukelaar in Wilhelminadorp. Deze mevrouw was ook weg van dat kleine spul, had een enorme collectie en zou me wel verder kunnen helpen. Toen ik niet lang daarna kennis maakte met Piet en Tan Keukelaar, bleken ze al op pensioengerechtigde leeftijd en kon Tan zich 'full time' aan haar hobby wijden. Tan had een collectie om een minderwaardigheidscomplex van te krijgen, een goed gevulde boekenkast en vele schelpencontacten in binnen- en buitenland. Daarbij kon ze rekenen op de warme belangstelling en secretariële ondersteuning van haar echtgenoot.

In haar arbeidzame leven was Tan werkzaam in de zorg. Door een toevallige kennismaking met enkele tropische schelpen in een dierenwinkel, raakte ze geïnteresseerd en toen duidelijk werd dat op de nabije Kaloot fossiele schelpen voor het oprapen lagen, was ze verkocht. Het hele gezin 'moest' mee in het weekend om schelpen te oogsten. De liefde voor de natuur moet in de genen van de familie zitten: door de Kaloot-excursies raakte zoon Hans verslingerd aan fossiele schelpen en de zonen Jack en Toon ontwikkelden een bijzondere belangstelling voor respectievelijk vogels en torren.

In de zomer van 1971, wachtend op laag water in het Zuid-Sloe om zijn fuiken te kunnen inspecteren, was Freddy van Nieulande om de tijd te doden wat schelpjes en haaiantandjes gaan rapen. Dat trok de aandacht van Tan Keukelaar, die hem aansprak en bij haar thuis uitnodigde. Haar collectie opende een wereld voor Freddy waaruit hij zich niet meer heeft weten los te maken. De belangstelling voor schelpen verbindt. Freddy, op zijn beurt, bracht in 1985 George Simons met zijn 'determinatieproblemen' in contact met Tan Keukelaar. In de auto op de terugweg naar huis liet George zich ontvallen "Als die mevrouw maar niet denkt dat wij ook dat kleine spul gaan verzamelen want dan heeft ze het goed mis." Maar na een korte incubatietijd bleek George, en later ook zijn vrouw Els, besmet geraakt met het 'schelpengruis-virus'. Tan kon altijd smakelijk vertellen over haar leermeester Dirk van der Mark. Dirk woonde in Vlissingen en was leraar biologie aan middelbare scholen in Middelburg en Goes. Vaak kwam hij aan het eind van de middag even langs in Wilhelminadorp. Als Tan in een monster twee verschillende soorten meende te kunnen onderscheiden, veegde Dirk de hoopjes weer bij elkaar met de opdracht "Probeer het nu nog eens!" Voor Dirk was dat de proef op de som. Zoals Dirk leermeester was voor Tan, was Tan dat voor ons. We hebben veel van haar geleerd.

Tans belangstelling voor schelpen was breed – fossiel en recent, groot en klein, wereldwijd –, maar wel hoofdzakelijk marien. Werden er aanvankelijk nog wel eens tropische schelpen aangeschaft, later ging ze zich toeleggen op het zelf uit 'gruis' plukken van micromollusken. Eerst met een handloep, later met een binoculair als vaste kameraad, moet ze honderden kilo's schelpenmateriaal verwerkt hebben. Eigen materiaal, maar ze zocht ook schelpenmonsters uit voor medeverzamelaars als ondergetekende en musea als het Zoölogisch Museum in Amsterdam. Ze had een scherpe opmerkingsgave en een fijne neus voor bijzonderheden. In menig artikel staat haar naam dan ook vermeld bij de 'acknowledgements' en niet zelden leidden haar vondsten tot aparte publicaties. In 1981 zorgde Freddy van Nieulande er voor dat haar naam voortleeft in een fossiele *Marginella* uit het Eoceen van het Bekken van Parijs. Hij doopte het soortje *Marginella (Stazzania) vandenbergae*, "dedicated to Mrs. T. Keukelaar-van den Berge, for her continuous help and encouragement during my study of the Marginellidae".

In 1998 overleed Piet Keukelaar. Tan verhuisde naar een zorgcentrum in Goes. Zeker tot haar 95ste zat ze nog regelmatig achter haar binoculair. Tot enkele maanden voor haar overlijden boomden we

zo nu en dan over schelpen, ook maatschappelijke kwesties werden niet geschuwd. Freddy en Teunie van Nieulande en George en Els Simons kwamen maandelijks even langs, op de terugweg van een bijeenkomst van de Belgische Vereniging voor Conchylologie in Antwerpen, waar Tan ook lid van was. Haar levenskrachten gingen in een langzaam maar onafwendbaar proces steeds verder achteruit en op 22 juni 2013 was haar leven voltooid. Ze is 98 jaar oud geworden. Op haar kist strooiden we gruis van De Kaloot. De cirkel van haar leven met schelpen was rond. We bewaren dierbare herinneringen aan Piet en Tan Keukelaar, aan onze inspirerende samenwerking en hechte vriendschap.

Hans Keukelaar heeft de collectie van zijn moeder overgenomen. Enkele monsters gedregd materiaal zijn gedoneerd aan het Zoölogisch Museum te Amsterdam, nu opgenomen in Naturalis te Leiden.

Literatuur van Tan Keukelaar, chronologisch

- Keukelaar, Piet & Tan (1975): Our favored shells [over *Cerithium (Campanile) giganteum*]. – The Original Tidings, December: 122-123.
- Keukelaar-van den Berge, T.P. & D.F. Hoeksema (1991): *Arculus sykesi* (Chaster, 1895) (Bivalvia, Neoleptonidae) from North Brittany and West Normandy, France. – *Basteria* 55(1-3): 19-20.
- Keukelaar-van den Berge, T.P. & D.F. Hoeksema (1994): *Phaseolus guilonardi* Hoeksema, 1993 (Bivalvia Protobranchia: Phaseolidae) from North Brittany and West Normandy, France. – *Basteria* 58(1-2): 69.
- Hoeksema, D.F., J.J. van Aartsen, T. P. Keukelaar-van den Berge, F.A.D. van Nieulande & G.F. Simons (1995): On the identity and distribution of *Litigiella glabra* (P. Fischer, 1873). – *La Conchiglia* 27(275): 17-22.
- Keukelaar-van den Berge, T.P., J.E. Phorson & D.F. Hoeksema (2005): Three new records of *Microgloma pusilla* (Jeffreys, 1879) from northwestern European beaches (Bivalvia, Protobranchia, Nuculanidae). – *Basteria* 69(4-6): 145-146.

Literatuur over Tan Keukelaar, chronologisch

- Nieulande, F.A.D. van (1981): Descriptions of Eocene Marginellidae (Mollusca Gastropoda) from the Paris Basin. – *Contributions to Tertiary and Quaternary Geology* 18(2): 39-83.
- Cadée, G.C., S. van Leeuwen & J.J. ter Poorten (red.) (2009): Hoe ik er toe gekomen ben om schelpen te gaan verzamelen en ze te bestuderen. In: *Schitterende schelpen en slijmerige slakken, 75 jaar NMV: malacologie als hobby en professie*, 1-144.

Grazende alikruik *Littorina littorea* (Linnaeus, 1758) beschadigen de schelp van de Japanse oester *Crassostrea gigas* (Thunberg, 1793)

Gerhard C. Cadée

Grazing periwinkles *Littorina littorea* (Linnaeus, 1758) destroy the shells of Pacific oysters *Crassostrea gigas* (Thunberg, 1793).

Summary. In the intertidal of the Dutch Wadden Sea of Texel, periwinkles *Littorina littorea* L. graze on the lichen *Pyrenocollema halodytes* (Nyl.) R.C. Harris, which lives boring in the older part of the living Pacific oysters *Crassostrea gigas* (Thunberg). After the death of the oyster the grazing continues and causes holes in the oyster shells and enhances their fragmentation and disappearance.

Inleiding

Voor rif bezoek hoef je niet meer naar de tropen. Riffen van Japanse oesters (*Crassostrea gigas*) kennen we nu ook in Nederland en een bezoekje aan zo'n rif laat zien dat ook daar heel wat op en tussen leeft. Ze missen de kleurenrijkdom van koraalriffen, maar verhogen wel de biodiversiteit. Gelukkig hoor je tegenwoordig vaker de positieve bijdrage van deze nieuwkomer noemen (Cadée, 2007; Troost, 2010).

Borende organismen in Japanse oesterschelpen

Langs de waddendijk van de Prins Hendrik polder op de zuidpunt van Texel maakte ik begin juli 2013 een aantal foto's van de daar nu weelderig groeiende Japanse oesters. Wat opvalt aan de levende oesters zelf is dat hun vers aangegroeide schelprand

fraai gekleurd is maar de buitenkant van de oudere delen van de schelp grijs en grauw (fig. 1a,b). Dit is het gevolg van microscopische organismen die zich op en vooral borend in de oesterschelpen hebben gevestigd. Voorkomen van borende microorganismen in lege schelpen, maar ook in nog levende schelpdieren is al lang bekend, zie bijvoorbeeld Bornet & Flauhault (1889) en Kessel (1938). Boekschoten (1966) geeft een uitvoerig overzicht van een twaalfal borende organismen levend in schelpen van de Nederlandse kust, waaronder ook microalgen en korstmossen. Aangezien de laatste twee licht nodig hebben voor hun fotosynthese komen zij alleen voor in zeepokken en in, niet ingegraven levende, schelpdieren als *Patella* en *Littorina* in de getijdenzone en in daar aan het oppervlak liggende lege schelpen van de ingegraven levende soorten.